

Александар АТАНАСОВСКИ

АНЗБЕРТ ЗА ПРЕМИНОТ НА ЕДЕН КРСТОНОСЕН ОДРЕД НИЗ ОБЛАСТА „ГРАДЕЦ“

Анзберт бил австриски каноник и се смета за автор на делото „Историја на походот на императорот Фридрих I“¹. Тоа дело претставува најцелосен, најдетален и најверен историски извор за учеството на Германците во Третиот крстоносен поход. Тоа дело е многу важно и за историјата на балканските држави, пред сè за Србија, Бугарија и Македонија. Анзберт се движел со главнината на германската војска на чело со Фридрих I и раскажувајќи за настаните поврзани со неа, тој е многу прецизен и точен. На тоа овде нема да се задржуваме. Нашето внимание го насочуваме на една епизода од расказот на Анзберт, во која тој лично не учествувал и која се однесува на движењето на еден одред на чело со херцогот Бертхолд, гроф од Холандија, и адвокатот Фридрих од Берг (*ducem Dalmatie Pertholdum et comitem de Holland et Fridericum advocatum de Perge*)².

Фридрих, адвокатот од Берг, бил крстоносец од Австрија и бил настојник на Пасавската³ црква и на манастирот Молк. Анзберт го вбројува кон поповите (*primores*) и позначајните (*celebriores*) учесници во Третиот крстоносен поход⁴. За време на походот за него се споменува кај Анзберт само по тргнувањето на крстоносците од Ниш. На 30 јули 1189 година за време на движењето по нерамни и мачни шумовити патишта, крстоносците, освен што наидувале на намерно разурнати патишта и поставени барикади, биле напаѓани не само од Грци и Власи, но и од некакви разбојници. Фридрих, бергскиот адвокат, бил еден од упорните прогонувачи на разбојниците⁵. Тоа прогонување на разбојниците се извршило на патот од Ниш до Софија⁶. Потоа Анзберт не

¹ Делото е објавено под наслов: Chroust A. ;Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges kaiser Fridrichs I. Berlin, 1926; *Historia de expeditione Friderici imperatoris*, ed. A. Chroust, MGH, ss, Nova series, t. V. Berlin 1928, str. 15 - 70; фрагменти од делото што се однесуваат за историјата на Бугарија се објавени во *Извори за българската история XII - Латински извори за българската история*, III, София 1965, 245 -291.

² Chroust A.: *Quellen zur Geschichte...*,55.

³ Името го добила по градот Пасау во источна Баварија.

⁴ *Ibidem*, 21; Спореди и Златарски В. Н.; Ансбертовият „жупань или сатрап на България“ не е бил Добромирь Хризь. - *Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултет* - кн. XXIX, б. София 1933, (одделен отпечаток) стр.3.

⁵ Спореди: *Ansbert*, p.35 -36; ЛИБИ, III, 259 -260; Златарски, Ансбертовият жупань..., 4.

⁶ Фридрих I пристигнал во Софија на 13 август 1189 год. - ЛИБИ, III, 261. Поопширно за движењето на крстоносците види кај: Георгиев Св., Фридрих Барбароса на Балканскиот

соопштува ништо за адвокатот Фридрих и за неговите другари, пасавскиот епископ и далматинскиот дукс, дури до крајот на ноември кога Фридрих I тргна од Пловдив за Одрин и на 24 ноември 1189 година влегол во тој град⁷. По расказот за преземањето на тврдините Проват и Димотика, Анзберт ја изложува следнава наредба на императорот:

„Меѓутоа, додека ние се наоѓавме меѓу непријатели, во текот на неколку седмици не добивме никакви сигурни известувања за состојбата на нашите другари-крстоносци, кои останаа во Филипопол. Затоа, откако направи советување, господарот император ги избра далматинскиот херцог Бертолд, грофот од Холандија, адвокатот Фридрих од Берг и некои други видни рицари заедно со 1200 вооружени другари и на 7 декември ги испрати во Филипопол со коли да го донесат нашиот багаж. Тој им нареди да ги доведат безбедно дури до Адријанопол сите останати таму наши другари, заедно со сите оружја, за, откако ќе се собере целата војска, да се доврши патот за понатамошното наше движење. Освен тоа, на нив им беше наредено (наложено) и да поговорат пријателски со великиот српски жупан кај влезот на бугарските премини (клисури), за да ни испрати војска на помош против Константинопол, во случај да му биде објавена војна“⁸.

Целта на овој одред е јасна. Тој требало да ги доведе другите крстоносци од Филипопол во Адријанопол, а истовремено да стапи во контакт со српскиот жупан Стефан Немања и да побара помош од него во случај на напад на Константинопол. Српскиот жупан се наоѓал во клисурите на влезот во Бугарија. Познато е дека Стефан Немања, користејќи го преминот на крстоносците, навлегол во Бугарија до Софија и по текот на р. Струма ги освоил Перник, Землен, Житомиск⁹ и др., Землен е на реката Струма, а можеби и Житомиск. Значи, под клисурите на влезот во Бугарија Анзберт ја подразбира реката Струма (горниот тек).

Во почетокот на декември 1189 година, кога Фридрих I Барбароса пристигнал во Одрин, адвокатот од Берг се наоѓал кај него и ја добил горенаведената наредба. Потоа би се очекувало Анзберт, кој се движел со штабот на императорот, да го продолжи расказот за работите на Фридрих I Барбароса во Одрин, но наместо тоа, тој го прекинува главното излагање и соопштува четири одделни епизоди (случки) што се случиле на различни места со сојузниците на императорот и немаат никаква врска со движењето на крстоносната војска по главниот пат, без да го одбележи времето кога се случиле. Причината за тоа е фактот што тој тие епизоди ги чул подоцна од самите учесници во нив и ги запишал, но не по хронолошки ред¹⁰.

полуостров и во българските земи. - БИБ, т. III-2, София 1930; Острогорски Г., Историја Византије. Београд 1983 (фототипно издание), стр. 380 - 382.

⁷ ЛИБИ, III, 273 - 274.

⁸ Ansbert..., 55; ЛИБИ, III, 273 -274. Спореди и: Бошкоски М., Македонија во XI и XII вековорешни упади на територијата на Македонија, Скопје, 1997, 161.

⁹ Мутафчиев П., Владетелите на Просек. - Изток и Запад в Европското средновековие. София 1993, 33.

¹⁰ Златарски В. Н, op. cit. 5.

Од Ниш кон Константинопол крстоносците се движеле по патот Ниш - Софија - Пловдив. Некои од сојузниците биле испраќани од двете страни на главниот пат со задача да ги одбиваат разбојничките одреди и ромејските војски, ако случајно се појават од страна, и да се снабдат со храна и сè што им е неопходно. Токму тие одреди, според Златарски, се отклониле од главниот пат по кој се движела главнината на војската. Таков еден одред бил образуван од австриските крстоносци на чело со пасавскиот епископ Дитполд, далматинскиот и мерански херцог Бертолд и бергскиот адвокат Фридрих. Според Златарски, одредот се движел самостојно и без секаква врска со движењето по главниот пат за да излезе во долината на реката Марица и да ги стигне другите крстоносци кај Пловдив. Повеќето на движењето на одредот покажува дека тој идел од денешна источна Македонија¹¹.

Токму со тоа Златарски ја поврзува втората епизода раскажана кај Анзберт, а се однесува за преминувањето на одредот преку „областа (тврдината) Градец“¹². Текстот на расказот гласи: „Кога нашите храбро навлегоа во областа наречена Градец, најдоа по црквите и другите згради нацртани Грци седнати на вратовите на крстоносците и ги јаваат непријателски¹³. Разлутени од тоа, нашите ги потпалија црквите и зградите и многумина погубија со меч, ја ограбија и опустошија целата таа земја. Освен тоа, тука адвокатот Фридрих од Берг заедно со своите другари, многу храбри рицари, продолжи понатаму и се искачи на една планина, заградена од непријатели, кои тркалаа камења и фрлаа копја одозгор врз него. Откако ги разби во една битка, тој без страв навлезе во богатата област наречена Влахија, која се наоѓаше надалеку од Солун...“¹⁴.

Како што се гледа од текстот, во него не се посочени изречно главните дејствувачки лица. Поради тоа, тешко е да се определи за кои крстоносци станува збор. Можно е тоа да бил токму тој одред што бил испратен да преговара со српскиот жупан Стефан Немања во клисурите на влезот во Бугарија.

Каде треба да го бараме тој Градец!?

Повеќето истражувачи го бараат околу Пловдив¹⁵. Златарски му посвети повеќе внимание на овој податок и анализирајќи ги податоците од житието на Св. Јоаким Осоговски, заклучи дека треба да се бара на планината Градец во Паланечко, северно од Крива Паланка¹⁶, каде што се наоѓа селото Градец, во кое има остатоци од средновековни градби. Според авторот, тој податок е многу битен, бидејќи дава можност да се утврди дека одредот на бергскиот адвокат Фридрих и на неговите другари поминал преку северна Македонија.

¹¹ Ibidem, 6.

¹² In regione Graditz dicta..., Ansbert, 51; ЛИБИ, III, 277.

¹³ Тоа биле сцени од страшниот суд. Сп. ЛИБИ, III, 277 бел.2.

¹⁴ Ansbert, 56; ЛИБИ, III, 277.

¹⁵ Riezler S., Der Kreuzzug Kaiser Fridrichs I. Forschungen zur deutschen Geschichte, X (1870) s.45, Amm.3; Röhrich R., Beiträge zur geschichte der Kreuzzüge, II (1878) s.151; Θ, Успенский, Образование второго болгарского царства. Одесса 1879, стр. 146; Георгиев Св., Императоръ Фридрих I Барбароса на Балканския полуостровъ..., 136.

¹⁶ Златарски В. Н., Ансбертовият жупанъ..., 7.

Според тоа, Златарски го дава и правецот на движењето на одредот, и тоа по патот: Крива Паланка - Скопје - Велес - Прилеп - Битола - Калјари - Кожани - Селфице - Лариса¹⁷.

За да се определи точно правецот на движењето на крстонсниот одред, а со тоа и местоположбата на „Градец“, треба детално да се анализира расказот на Анзберт, кој вели дека: „Додека Патавијскиот епископ и далматинскиот дукс со своите луѓе биле зафатени со ограбувањето и разорувањето на Градец, бергскиот адвокат Фридрих сам со своите пргави и смели војници го продолжил движењето понатаму. По патот тие искачиле и преминале една планина, заземена од непријатели, кои тркалале камења и фрлале копја врз неговите војници. Потоа, не вознемируван од никој, навлегол во плодородната област Влахија“¹⁸.

Златарски е на мислење дека таа планина била Бабуна¹⁹. Предложената маршрута изгледа малку чудно од две причини. Прво, големата оддалеченост на одредот од јадрото на крстоносната војска. Второ, планината Бабуна е прилично оддалечена од кривопаланечкиот Градец за да била искачена додека дел од одредот се занимавал со грабеж на Градец, и трето, од паланечкото с. Градец патот се спушта-слегува надолу, а не се искачува.

Треба да се напомене дека локалитети со слично име „Градец“ има повеќе во Македонија. Пред сè, треба да се има предвид с. Градец - Виничко, во полите на планината Плачковица, и с. Град - Делчевско (Пијанечко) во горниот тек на р. Брегалница и во полите на планината Влаина. Овие локалитети сериозно конкурираат да бидат Анзбертовиот „Градец“ од причина што се наоѓаат во подножјето на планини и одговараат на описот на Анзберт дека додека биле ограбувани од дел на крстоносниот одред, другиот дел ја искачил планината во нивна близина. Во конкретниот случај предност му даваме на локалитетот кај с. Град - Пијанечко, затоа што тој лежи на патот од Кустендил преку Пијанец - Малешево за Струмица и Солун²⁰, по кој веројатно се движел крстоносниот одред. Овој правец не бил многу далеку од правецот по кој се движела главнината на крстоносната војска. Тоа би било така, ако ја прифатиме варијантата на Златарски дека одредот добил наредба да ги одбива страничните напади врз главната крстоносна војска.

Ако ја прифатиме другата варијанта што ја занемарил Златарски, а која се наметнува од расказот на Анзберт, тогаш, според неа, покрај другото, одредот бил испратен од Одрин да разговара со српскиот жупан Стефан Немања во клисурите на влезот во Бугарија²¹. Познато е дека Стефан Немања продрел до Софија и се свртел на запад па ги освоил Перник, Землен, Житомиск и др. градови. За Землен се знае дека се наоѓа во горниот тек на Струма,

¹⁷ Ibidem, 9.

¹⁸ Ansbert, 56; ЛИБИ, III, 277.

¹⁹ Златарски В. Н., Ансберговият жупань..., 9.

²⁰ Атанасовски А., Пијанец во XIII и XIV век. Куманово 1996, 10; 39.

²¹ Ansbert, 55; ЛИБИ, III, 276.

а Житомиск досега не е убициран²², можно е да се наоѓал на Рила или на просторот од Велбужд до Овче Поле. Тоа би значело дека Анзберт можеби знаел каде се наоѓал српскиот жупан и затоа навел „во клисурите на влезот во Бугарија“. Ако е така, тогаш крстоносниот одред се движел од Пловдив кон Софија или кон р. Струма, поточно кон градот Землен, со цел да се сретне со српскиот жупан. До средба на одредот со Стефан Немања не дошло, бидејќи тој веќе не бил во долината на р. Струма, туку по р. Брегалница, Овче Поле и Скопје се вратил во својата земја. Кога крстоносците дошле близу Землен во клисурите на влезот во Бугарија (на р. Струма), не го нашле српскиот жупан и решиле да се вратат назад. Тука во Кустендилското Поле, најверојатно поради непретпазливото движење, го згрешиле патот, или пак намерно тргнале кон долината на р. Брегалница за да го бараат српскиот жупан, и преку Пијанец - Малешево и Струмичко Поле излегле на р. Струма, некаде кај денешен Петрич, и оттаму заминале за Одрин. При една таква маршрута патот ги водел преку с. Град во Пијанец, во кој во средниот век имало повеќе цркви (според едно предание 12, сега постои една изградена во XIV век на постари темели), на кои крстоносците можеле да ги видат сцените од страшниот суд и да ги разурнат црквите и другите згради. Според најновите археолошки истражувања, утврдено е дека и тврдината во XII век претрпела разурнувања, а потоа била обновена.

Значи, како и да се движел крстоносниот одред, тој поминал преку Пијанец и с. Град, во кое постојат остатоци од античка и средновековна тврдина, која, додека дел од крстоносците ја уривале и разграбувале, другиот дел ја искачил блиската планина Влаина и го продолжил патот кон плодородното Струмичко Поле.

²² За правецот на движењето на Стефан Немања спореди: Петровиќ Љ., Пролаз крсташа кроз наше земље. -ЛМС књ. 341, св. 1. Нови Сад 1943, 91 исл.; К. Лиречек, Историја Срба, I, 157; Мутафчиев, П., Владетелите на Просек, 33.